

B. OBDOBÍ FEUDALISMU

MISTR JAN HUS O PRÁVNICTVÍ

Jiří Kejř

Životní dílo M. Jana Husi je velikou a hluboce promyšlenou kritikou soudobých poměrů politických a hospodářských. Doba, ve které vznikalo, je poznamenána hlubokými rozpory uvnitř feudální společnosti, které vyústily od druhé poloviny 14. století ve vleklou krizi feudalismu,¹ jež právě na naší půdě, v našem království se projevila mimořádně ostře: husitským revolučním hnutím. Tuto krizi vidíme v různých jevech tehdejšího života — v rozvratu hospodářském, zostření třídních bojů, v nesnesitelném napjetí mezi státy i ve schismatu papežském, a — v neposlední řadě — i v ideologických bojích na zlomu 14. a 15. století. A snad žádná kritika současníků nedosáhla té hloubky poznání, jako spisy Husovy, snad nikdo nenaplnil tehdy své dílo silněji revoluční ideologií, než právě český mistr, kazatel a vůdce lidu.

Vše, co nějakým způsobem podmiňuje život společnosti na konci 14. a počátkem 15. věku, je vyjádřeno v objemných svazcích Husova literárního odkazu. Poměry hospodářské, události politické, ať už domácí české nebo mezinárodní, otázky církevního života, majetku i kázně i problémy učeného světa universitního jsou zachyceny v jeho spisech buď přímým kritickým hodnocením nebo aspoň nepřímou narážkou či poznámkou. Nelze se pak ani v nejmenším diviti, že Hus bedlivě sleduje i právní život doby a že otázky práva vůbec a zvláště pak současného soudnictví jsou jím často probírány a s hlubokou znalostí věcí posuzovány.

Celý stav právní, ať už to byli učení profesori na universitních katedrách a jimi vyškolení zákonodárci a soudci církevní, znalci kanonického a římského práva, ať už to byli soudci a úředníci panovnického dvora aplikující právo

¹ Josef Macek: Tábor v husitském revolučním hnutí, Praha 1952, str. 42 ns; František Graus: Krise feudalismu ve 14. století (Historický sborník I, Praha 1953, str. 65—121).

vlastního státu, má pronikavý význam nejen v samém životě právním, nýbrž i v politickém a diplomatickém. Právníci se stávají papeži a kardinály, v jejich rukou je středověká církev, jejíž juristicko-hierarchickou stavbu horlivě spolupudují a snaží se všemi prostředky udržet proti lidovým hnutím, již proti-feudálně zaměřeným. Právníci slouží panovníkům i církvi, v jejich a svém vlastním zájmu tvrdě stíhají na soudech své třídní odpůrce, poddané venkovské i chudinu městskou, kteří nemají v systému feudální justice téměř ochrany.²

Učený charakter tohoto práva je dán především podřízením veškeré vědy theologii; i právo tu má ráz a způsob práce, jaký je běžný ve scholastické učenosti; i ono, stejně jako filosofie, je jen služebnicí theologie.³ Při tom však i tady se projevují mohutné změny struktury feudální společnosti, jak je krise přinesla a vynutila. Moc královská, která se snaží odstranit roztržičnost feudální, stejně jako města, používají služeb právníků, kteří v jejich zájmu spoluprotvoří a interpretují již i právo nové, v jistém smyslu již měšťanské povahy,⁴ a vytvářejí tak v právnickém stavu novou složku; prvek tehdy přece jen povahy pokrokové, jehož živnou půdou jsou právě mocenské i ideologické rozpory v období krise feudalismu. Jasně se rozlišují tyto dva druhy právníků i u nás. Na jedné straně stojí ještě převážná většina právníků věrně sloužících církvi i feudálům, na druhé však je již nečetná sice, avšak významná svou působností a — nutno zdůrazniti — i vysokou úrovní svého vzdělání, skupina právníků spojená již s revolučním hnutím husitským.

Tato skutečnost ovšem neušla pozorovateli tak bystrému, jako byl Hus, který si dobře všiml lidí, zabývajících se právem. Uvědomoval si dobře, jak právníci ve své většině jsou spjati s hierarchií církevní a jak svých znalostí a schopností zneužívají především ke svému osobnímu prospěchu. Avšak měl možnost srovnávat tyto právníky, sloužící tak spolehlivě rozpadávajícímu se světu feudalismu, s počtem nemnohými, ale tím čestnějšími výjimkami svých přátel. Vedle hrabivých kanovníků a vládychtivých prelátů mohl viděti i M. Mikuláše z Drážďan, prvního skutečného a programového revolucionáře, který ostatně pro své názory a učení neušel kacířské hranici, z jehož díla mohl sám s úspěchem čerpat jako z předlohy práce vlastní.⁵ Měl příležitost srovnati

² Bedřich Engels: Německá selská válka, Praha 1950, str. 34: „Kdo je měl chrániti (t. j. sedláky)? U soudů zasedali baroni, kněží, patriciové nebo právníci, kteří dobře věděli, zač byli placeni.“ Srv. výroky Husovy uvedené zde v poznámkách 65, 66, 68 a 69.

³ Srv. Bedřich Engels: u. d., str. 36: „...kněží se zmocnili monopolu intelektuálního vzdělání a tím dostalo vzdělání samo podstatně theologický ráz. V rukou kněží zůstaly politika i právnictví, stejně jako všechny ostatní vědy, pouhými odvětvími theologie a byly pěstovány podle stejných zásad, jaké platí v theologii.“

⁴ Bedřich Engels: O rozkladu feudalismu a rozvoji buržoasie, Praha 1951, str. 14: „Králové stejně jako měšťané nacházeli mocnou oporu ve vznikajícím stavu právníků (proloženo Engelsem!). S opětným objevením římského práva došlo k dělbě práce mezi kněžími, kteří byli právními poradci ve feudální době, a právníky, kteří nebyli duchovními. Tito noví právníci byli v podstatě měšťanský stav; pak také bylo právo, které studovali, přednášeli a vykonávali, svým charakterem v podstatě protifeudální a v jistém smyslu měšťanské.“

⁵ V Obraně článků Wiclifových přejímá části ze spisu Mikuláše z Drážďan „De quadruplici missione“, jak ukázal Jan Sedláček: Studie a texty I, str. 82.

Jana Naze, prvního doktora obojího práva na pražské universitě, svého tvrdého protivníka na koncilu kostnickém a pozdějšího držitele jedné z nejvýnosnějších prebend — biskupství churského, s váhavým sice, ale osobně čestným M. Kardinálem, který se měl později státi rektorem pražské university v nastalých bojích o kalich před vznikem revoluce. A nejúčinněji mohl poznat rozdíl dvou právníků při srovnání svého udavače Michala de Causis, který dovedl podvádět krále Václava při pokusech o obnovu těžby v dolech jílovských, který si v Římě při kurii založil výnosnou existenci z procesů kacířských a jehož podlost a úplatnost daleko přesahovala i meze tehdy obvyklé, se svým přítelem a právním zástupcem M. Janem z Jesenice, který neváhal spojit svůj osud s osudem Husovým a nasaditi i vlastní život při hájení jeho pře.

Nebude snad proto bez zajímavosti a bez užitku seznámiti se s Husovými názory o právnících a vůbec právnickém životě jeho doby. Dílo Husovo se dnešnímu pozorovateli ukáže jako prvotřídní pramen historický pro poznání celého tehdejšího stavu právního, jednání na soudech i praxe právní v nejširším smyslu; konečně pak i způsobu, jak učenec scholastický užívá materie právní při své argumentaci. Husovu zájmu o tyto otázky se nelze diviti ani s hlediska jeho osobních osudů. Sám se skoro po celou dobu svého veřejného působení setkával s feudální justicí jako s nebezpečnou zbraní svých odpůrců, kterou cítil po dlouhou řadu let proti sobě namířenu a proti které se musel ve vyčerpávajícím boji bránit. Jeho proces, po leta se táhnoucí u kurie, jej mnohokrát přiměl k tomu, aby se ve svých spisech bránil proti způsobu, jakým je vyšetřování vedeno. Při tom pak Hus nepozoroval jen otázky současného platného práva; v daleko značnější míře si uvědomoval, že živí lidé a jejich často sobecké zájmy se kryjí pod vznosnými hodnostmi a tituly universitních mistrů, doktorů práv, soudců, řečníků, prokurátorů — a třeba i nejvyšších zákonodárců. A v tom je jedna z příčin, proč ani věky pozdější nesetřely životnost jeho díla, i když jeho vnější forma, často těžkopádně scholastická, je již dávno a dávno citění potomků vzdálena a cizí.

*

Není třeba zvláště zdůrazňovati, že Hus sám nebyl právníkem. Myšlení juristické nebylo jeho vlastním, v čemž se zřetelně odchýlil od způsobu práce svého velkého předchůdce a vzoru Wiclifa.⁶ Ale přes to právo dobře znal; bylo samozřejmou součástí studia na universitě, každý kněz měl mít aspoň základní vědomosti o právu církevním, a u Husa byl ještě zvláštní důvod, proč se otázkami státu a práva zabýval. Jako politický vůdce a mluvčí celé pokrokové části českého národa, který se dostal do nejtvrdšího konfliktu s církví, musel mít znalosti práva, které tehdy platilo. Velmi dobře se vyznal

⁶ Srv. Vlastimil Kybal: M. Jan Hus I, Praha 1921, str. 100; Adolf Harnack: Lehrbuch der Dogmengeschichte, (5. vyd.) III, Tübingen 1932, str. 476.

v právu kanonickém;⁷ Dekret Gratianův je vedle bible jeho nejdůležitější pomůckou a zbrojnicí citátů při práci literární i kazatelské. Užívá ho často a jeho způsob práce s Dekretem svědčí ne o pouhé povrchní znalosti canonů v něm obsažených, nýbrž o jejich hlubokém proniknutí a promyšlení. Nehledí však na něj jako na sbírku předpisů výlučně právních; je mu — jak je ostatně scholastice zcela běžné — především sbírkou autorit theologických, o které může opíratí svá tvrzení a své důkazy.

S problémy současného státu a práva se u Husa setkáváme velmi často a při řešení nejrůznějších otázek. Tento článek však nemíní, jak musím výslovně upozorniti, podati přehled Husových názorů o státu a právu v celé jejich značné šíři a pestrosti, nechce být poznáním „státu a práva v díle Husově“. Tento úkol, velmi obšírný a značně obtížný, zůstavím své práci příští. Mínil jsem se prozatím spokojiti se zjištěním, jak hledí Hus na současné právníctví, co soudí o jeho představitelích, a především, jak se dívá na soudobou praxi právní, na prvním místě ovšem soudní.

*

I pro poznání Husových názorů na právní praxi a právníkový stav bude základním východiskem jeho zásadní stanovisko k právu vůbec. V jeho spisech je zřetelně a mnohokrát zdůrazňován rozdíl mezi právem lidským a právem božským, mezi zákonem světským a zákonem Kristovým. Právo božské, které je vyjádřeno Písmem, je zásadním a nezměnitelným kritériem pro veškerý život, jak se s ním Hus setkával, a jen dle něho lze posuzovati spravedlnost a etickou oprávněnost každého společenského jevu. Co je proti právu božskému, je nálezem lidským, který pochopitelně má býti zavržen. Tento princip bible, tak důsledně v díle Husově uplatňovaný, je typickým výrazem proticírkevní a protipapežské oposice;⁸ je ideologickou výzbrojí snad všech revolučních hnutí středověku. Husovi je vodítkem i pro posuzování života právního a proto se nelze diviti ani tomu, že velmi ostře kritizuje ty, kdož v jeho očích „nespravedlivé“⁹ právo, vytvořené lidskými nálezky a přičící se zákonu Kristovu, zosobňují a představují.

Zákon Kristův je tedy Husovi jediným měřítkem práva a zákonů lidských. Této zásadě se nikterak nepříčí prohlášení učiněné v jednom ze spisků připravovaných pro koncil kostnický, dle něhož Hus uznává všechny koncily obecné i partikulární, dekreta a dekretály i všechny ostatní zákony, canony i konstituce církevní, neboť toto respektování právních předpisů církevních je podmíněno nesmírně závažným dodatkem: pokud totiž jsou v souhlase se zákonem božím!¹⁰

⁷ Již Cochlaeus: *Historiae Hussitarum libri XII*, Moguntinae 1549, str. 26—27 si byl vědom, jak Hus dobře znal Dekret Gratianův: „...quandoquidem fuit notissimus in decretis...“

⁸ Srv. Kybal I, str. 112.

⁹ O třídním obsahu pojmu spravedlnosti viz Bedřich Engels: *K bytové otázce* (K. Marx—B. Engels: *Vybrané spisy I*, Praha 1950), str. 587—591.

Tento dodatek ve svém pravém významu popírá jakoukoli zákonodárnou moc odporující božskému právu; popírá tedy vše, co je třeba platným právem, ale nelze to dovoditi ze zákona Kristova.¹¹ Směrodatným pro poznání Husových názorů o této otázce je, kromě velké řady míst z různých spisů, především jeho neobsáhlý spisek pocházející z téže doby, „De sufficiencia legis Christi“, který dospívá ve stopách Wiclifových ke kategorickému závěru, že plně postačuje k řízení lidské společnosti zákon Kristův, který již v sobě obsahuje všechny spravedlivé zákony lidské a který nemůže býti lidmi ani měněn, ani doplňován či omezován.¹² Z tohoto poměru zákona božského a lidského pak vyplývá i důležitost jejich studia, kdy na úkor péče o znalost božského práva a theologie nemá býti nikdy studováno právo lidské, jak uvidíme v dalších odstavcích.

*

Hus mluví o právnících v četných svých spisech v různých souvislostech. Převážná většina míst, kde se o nich zmiňuje, je charakterisována jedním a týmž tónem: velmi malou úctou ke stavu právníckému¹³ a nízkým oceňováním jejich znalostí, neboť právníci jsou v mistrových očích často jen porušovateli zákonů božích. Velmi dobře to vystihuje kázání z postily zvané Quadragesimale, vzniklé asi r. 1410,¹⁴ kde klade kazatel proti sobě v působivé antithesi Krista-právnicka a falešné juristy světské.¹⁵ Ustanovení právní, dle nichž je papež vrchním vlastníkem všeho, jsou přímým popřením Kristova příkazu k chudobě; zásada nadřadění papežovy nad státy odporuje zásadě biblické, dle které království Kristovo není s tohoto světa. Lidé odvrhli příkazy boží a drží se tradice lidské.¹⁶ Je to tradice farizeů a ne boží a jejím vyvyšováním

¹⁰ De fidei suae elucidatione — z podzimu r. 1414; otištěno v „Joannis Hus atque Hieronymi Pragensis Historia et monumenta“, (zkratka Op.) I, Norimberk 1558, str. 48b, druhé vydání 1715, str. 60a—b: „Veneror etiam omnia concilia generalia et specialia, decreta et decretales et omnes leges, canones et constitutiones, de quanto consonant explicite vel implicite legi Dei.“

¹¹ Kybal I, str. 71 rozebírá tento výrok a srovnává jej s doklady z jiných spisů Husových, ale zřejmě nedoceníl dosti význam tohoto odsuzujícího doplňku, který by při užití ve skutečném právním životě byl určujícím pro platnost předpisů právních.

¹² De sufficiencia legis Christi, Op. I, 47b (59b): „Secundo sequitur, quod lex Christi est lex sufficientissima, cui non licet quicquam detrahare vel apponere... Tertio sequitur... quod omnis lex iusta est pertinens legi Christi. Patet quia quaelibet talis est veritas, sed omnis veritas est pertinens legi Christi, cum non sit aliqua veritas, quae non sit reperibilis in scriptura... Quarto ex praedictis sequitur, quod iura humana iusta sunt inclusive in iure divino, imo sunt lex Christi, de quanto sunt, utilia deservientia legi Dei...“

¹³ Srv. Kamil Henner: K nauce o státu a církvi v Čechách, zvl. otisk ze Sborníku věd právních a státních, Praha 1915, str. 20, který uvádí některá místa ze spisů Husových pojednávající o stavu právníckém.

¹⁴ F. M. Bartoš: Literární činnost M. Jana Husi, Praha 1948, č. 8, str. 36.

¹⁵ Takové srovnávání je v této době velmi oblíbené a je velmi účinnou zbraní proti zesvětštělé církvi, jak to nejlépe ukazuje jen o málo pozdější spis Mikuláše z Drážďan Tabulae veteris et novi coloris.

¹⁶ „Ubi nunc sunt prelati iuriste docentes Christo contrarium? Christus iurista dicit: Precipio: Nolite possidere aurum et argentum; falsus iurista dicit: Papa est dominus et possessor generalis omnium. Christus dicit: Regnum meum non est de hoc mundo; papa dicit: Omne regnum ego in potestate ymo ipsum imperium habeo. Relinquentes enim mandata dei tenetis traditiones hominum...“ Cituje Jan Sedlák: Studie a texty II, str. 132—133.

nad zákon boží se nejvíce provinují preláti.¹⁷ Není oprávněno ani tvrzení právníků, že papež může vše svazovat a rozvazovat, tedy temporalia i spiritualia; ve skutečnosti jde prelátům jen o světské statky.¹⁸ — Na těchto výrocích dobře poznáváme, jak Hus živě cítí, že právníci slouží světské nadvládě církve, když svou argumentací právníckou spoluploží ideologickou obhajobu celého mocenského systému umožňujícího hromadění majetku v ruku církve a církevních hodnostářů.

Proto také Hus, věren svému hlubokému přesvědčení o nutnosti odstraniti vše, co se přiči zákonu Kristovu, posuzuje činnost právníků se značným despektem ve Výkladu kanonických epištol, jímž zahájil své přednášky na theologické fakultě. Před svými posluchači mluví o právnících slovy Písma a autorit theologických, dle nichž se ukáže prázdnota a zbytečnost jejich vědění a na-proti tomu užitečnost kázání prostých lidí.¹⁹ Moudrost tohoto světa — (nutno zdůrazniti, že se tak vykládá při promluvě o vědění právníckém) — je marna! Dokonce se v témže odstavci objevuje otevřená výstraha právníkům — (*Vae vobis legisperiti!*) — kteří mají klíč k vědění, ale sami ho nepoužívají a dokonce brání těm, kdož chtějí tak učiniti.²⁰

Název „*legisperitus*“ má na těchto místech právě citovaných nádech zlehčující a ironisující. To je konečně v Husových spisech zjevem docela běžným. Je tomu tak ve slavné sbírce svátečních kázání *Sermones de sanctis*, kde Hus zvláště důrazně upozorňuje na světskost právníků, tedy vlastnost v té době velmi káranou, přídavným jménem „*mundani legiste*“.²¹ Jindy nachází pro toho, kdo porušuje zákon přirozený nebo psaný, zlehčující název „*prevaricator*“.²²

Přilehavý název pro právníky se objevuje v českých spisech Husových. Mistr tu užívá podceňujícího a při tom vystižného pojmenování „*pravouk*“, jak je tomu ve spise „*O svatokupectví*“,²³ či „*práv-uk*“ nebo „*pravoučec*“, kteréžto termíny se oba vyskytují ve velkém Výkladu desatera božího přikázání.²⁴ Vždy se tak děje v souvislosti s nějakým Husovým útokem proti panující

¹⁷ Cituje Sedlák tamtéž: „*Istorum heu phariseorum maxime a prelatis et curiensibus tenetur tradicio, sed dei totaliter aspernatur.*“

¹⁸ Sedlák tamtéž, str. 413, pozn. 1: „*Quodcunque ligaveritis — secundum iuristas: i. e. sive temporalia sive spiritualia. Sed aperiat iurista oculum dextrum et videat, quod salvator hic loquitur de peccato, propter quod debet corripí frater et religari, quod tamen minime advertitur, sed animus prelatorum ad temporalia maxime inclinatur.*“

¹⁹ Op. II, 111b (173b—174a).

²⁰ Op. II, 111b (174a): „*Vae vobis legisperiti, qui tulistis clavem scientiae, ipsi non introistis et eos, qui introibant, prohibuistis.*“ (Citován je tu Luk. 11,52).

²¹ *Sermones de sanctis*, vyd. Václav Flajšhans v Praze 1907, XLIX, str. 254. Stejně je zlehčující i výraz „*moderni Juristae*“ v questii proti odpustkům, Op. I, 174b (216a).

²² *Super IV. Sententiarum*, vyd. Václav Flajšhans v Praze 1904, III., XL, str. 497: „...*prevaricator enim proprie vocatur, qui non solum legem naturalem, sed etiam legem scriptam transgreditur.*“

²³ Vyd. Václav Novotný, Praha 1907, str. 60: „*Druhú mají obranu od pravoukov...*“

²⁴ Vyd. K. J. Erben: *M. Jana Husi sebrané spisy české*, Praha 1865—1868; viz I, str. 101: „...*jdi k pravoučcom neb k juristám...*“; I, str. 188—9: „...*práv-ukové, to věz nedoučení v božiem zákoně, ale v lidském nalezení juristové...*“

doktríně, jejímiž apologety jsou zpravidla v první řadě znalci práva. Ani název „práv uředlníci“ v témže českém spise²⁵ není v takovém spojení nikterak lichotivým, tím spíše, že jest v odstavci, kde spisovatel horlí proti bedlivějšímu zachovávaní lidských nálezků než božích příkázání. I latinský termin „iurista“ zní z jeho úst nejednou způsobem peiorativním. Hus totiž ztotožňuje často platné právo nebo panující nauku právní, která ovšem jest výrazem třídních zájmů panující feudality, s praxí prováděnou v běžném životě právním a ostře se proti ní obrací. Neříká totiž, že není správnou nějaká zásada právní, nýbrž opětovně věc formuluje tak, že není správnou nějaká zásada hájena právníky, kteří v jeho očích tedy personifikují vládnoucí právní systém a hlášané nauky právní. Je tomu tak ve zmíněném již výkladu kanonik, kde bojuje proti tehdy obvyklému hodnocení svědeckých důkazů soudem,²⁶ v téže souvislosti se vyskytuje i výraz velmi příkrý (*delira consequentia iuristarum*).²⁷ Podobně je v osobách právníků zlehčována právní poučka i ve velkém výkladu na *Sentence Lombardovy*.²⁸ I ve významném spise proti odpustkům papežským je proti právníkům výrok velmi útočný. Zákaz posuzovati a kritisovati bullu papeže Jana XXIII. o odpustcích nachází v Husovi přísného posuzovatele, který se podivuje tomu, že nemají ctitelé Kristovi vykládati bully, když přece se rokuje o samém zákoně Kristově. Je pak prý zejména podivné, že tuto zásadu hájí právníci, kteří přece jinak tráví svůj čas právě vykládáním dekretálů obsažených v bullách.²⁹

Není třeba ani zvláště zdůrazňovati, že obsah všech těchto citovaných míst ukazuje vždy Husovy názory revoluční; přesvědčuje, jak Hus dobře chápe působnost právníků jako službu vládnoucím třídám a cítí i třídní charakter práva, které napadá.

Hus ovšem neodsuzuje všechny právníky šmahem; dobře si je vědom toho, že mezi tolika lidmi právnícky vzdělanými jsou i lidé čestní s názory nekompromisně pokrokovými, a takovéto mistry a doktory ze svého jinak odsuzujícího pohledu vyjímá. Dobře si umí povšimnout znalostí právnických u kněze, se kterým ho svede náhoda při jeho cestě z Norimberka do Kostnice,³⁰ neváhá

²⁵ Erben I, str. 149.

²⁶ Op. II, 163a (255b): „Sed iuristae accipiunt pro testatis, sive ab iustis testibus, sive ab iniustis sunt testata.“ Srv. Jiří Kejř: *Dvě studie o husitském právníctví*, Praha 1954, str. 24.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Super IV. *Sententiarum*, IV, XXI, str. 626: „Unde reprobandus est ille versus iuristarum: Est heresis crimen, quod nec confessio celat. Non quod metrum non sit bonum, sed quia sententia falsa.“

²⁹ Op. I, 189a (234b): „Ad decimum Antichristi dictum, quo vult, quicquid dixerit vel statuerit impugnabiliter custodiri, potest rudissimus Christianus dicere, quod illud dictum seipsum maculat. Si enim disputatur de lege Christi, vel si interpretetur ipsa lex Christi per voraces et humiles Christicolae, cur non sic fieret de Bullis? Et mirabile est de Juristis, quod audent illud argumentum proponere, qui cum interpretatione Decretalium tractarum de bullis occupant tempus suum.“

³⁰ Václav Novotný: *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, č. 93, str. 213: „...Tunc pertransivimus civitatem Herspruk, et tunc pernoctavimus in Lauff civitate, in qua venit plebanus, magnus iurista...“

ve slavném svém polemickém spise „O církvi“ argumentovati při výkladu svých názorů právníckou obhajobou své pře, kterou vynikajícím způsobem provedl jeho právní přítel doktor Jesenic, u něhož v plném znění uvádí jeho akademické tituly.³¹ Hus se ostatně ve svém životě, zejména v jeho nejvýznamnějších posledních šesti nebo sedmi letech, kdy byly proti němu zahájeny vleklé procesy u kurie, ani nemohl vyhýbat styku s právníky. Byl to právě jeho přítel M. Jan z Jesenice, kdo obstarával Husovi právnícký materiál pro jeho spisy a kdo vzal jeho spor zcela za svou věc a asi podrobně pro mistrovu potřebu vypsál jeho postup.³² I sám Hus užívá nejednou pojmů právníckých při výkladu různých otázek; tak v přípravě svých kázání charakterisuje dvojí způsob práva kněží k majetku právníckým rozdělením „ius ad rem“ a „ius in re“,³³ jindy — pojednávaje o klatbě — rozlišuje dva stupně klatby, totiž anathema jako těžší a prostou exkommunikaci jako lehčí stupeň, řídě se tak rozdělením právním.³⁴ Husova znalost právnícká je tak dobrá, že může v polemickém spise usvědčiti svého protivníka M. Stanislava ze Znojma z neznalosti práva kanonického.³⁵ Jeho obratnost, s jakou sahá k pramenům právním, vyniká zejména ve spise, v němž útočí proti zákazu četby kacířských spisů a proti jejich odsouzení ke spálení, totiž v traktátu „De libris hereticorum legendis“.³⁶ Četnými doklady z kanonického práva hájí nutnost knihy kacířské pozorně čísti, vybírat z nich, co je dobré, a to pak bedlivě zachovávat.³⁷ Ani známá „Obrana článků Wiclifových“ nepostrádá (jistě i vlivem Wiclifa samého) hojných dokladů právníckých, jichž autor užívá opravdu účinně.³⁸

Viděli jsme, že Hus dobře ovládá platné právo své doby. Ale jemu není studium práva nikdy samoúčelné, není mu nikdy ani prostředkem k dosažení předpokladu pro získání hodností či prospěchu. Jemu je znalost práva a pojmů právních vždycky jen — neváhám tak říci — technickou pomůckou, jak v polemice čeliti argumentaci protivníkově nebo podporovati vlastní tvrzení co nej-

³¹ De ecclesia, Op. I, 248b (309b—310a): „Quomodo autem processus contra me fulminati sunt nulli et erronei, Venerandus Magister Joannes de Jessenitz, Doctor Iuris Canonici Universitatis studii Bononiensis, in scholis per determinationem publicam clarissime patefecit.“ Toto místo je postaveno do přímého kontrastu k odstavci těsně předcházejícímu, kde jsou napadeni doktoři práv pro nespravedlivou exkommunikaci Husa, který se pokládá za nevinného.

³² Novotný: Kor. č. 101, str. 255 usuzuje, že pro známý Ordo procedendi, tamtéž otištěný, dodával Husovi doklady z Dekretu Jesenic. Bartoš: Literární činnost, č. 92, str. 95—6 dokonce soudí, že Ordo je dílem přímo Jesenice samého; sám rovněž jsem názoru, že podíl Jesenicův je rozhodující.

³³ Sermones de sanctis XLIX, str. 254.

³⁴ Super IV. Sententiarum, IV, XVIII, str. 609; srv. c. 41 C. XI q. 3; dictum Gratiano ke c. 11 C. III q. 4; c. 59 X 5, 39.

³⁵ Contra Stanislau, Op. I, 271b (339b).

³⁶ De libris hereticorum legendis, Op. I, 102a—104b (127a—130b).

³⁷ O spise Václav Novotný, M. Jan Hus I, Praha 1919, str. 405—406. S hlediska rozboru právního lze ve spisku celkem neobsáhlém najíti hodně zajímavostí: dozvíme se tu o pojmu spravedlnosti, kacířství (to obdobně jako ve spise O svatokupectví nebo Contra Stokes), o poměru zákonů církevních ke světským, o derogaci zákona a j.

³⁸ Defensio articulorum Wiclif, Op. I, 111—134b (139—167b); zde jsou odstavce o rozdělení druhů práva, vlastnictví, spravedlnosti a j. — srv. zejména str. 128b (159b).

širšími doklady. Ve skutečnosti se dívá na soudobé právnické studium hodně skepticky, varuje před jeho zbytečným a nadměrným přeceňováním, tehdy tak častým, a vždy zdůrazňuje nutnost dobré znalosti theologie před právem. K tomuto názoru ho vede soudobá praxe, kdy nejvýznamnější místa v církvi, čelné úřady a hodnosti (samozřejmě spojené s tučnými prebendami a často i velikou mocí politickou) zaujímají právníci, znalí sice „zákonů lidských“, ale nikoli „zákonů božích“.³⁹

Hus si je plně vědom, že obsazování čelných míst v církvi právníky znamená v církevním systému založeném na síti rezervací a vůbec obchodu beneficií stále nebezpečí zneužívání právnického vzdělání ke škodě věřících. Je tu zcela na místě výtky, že právníci, podobně jako lékaři, si získávají znalosti jen proto, aby si je mohli dát bohatě zaplatiti penězi nebo poctami.⁴⁰ Proto navazuje Hus vědomě a přímo programově na starší názory proticírkevní oposice, v níž se hlásá nutnost, aby byli biskupové a zejména papež theologové a nikoli právníci. Tuto thesi hlásal již M. Matěj z Janova ve vrcholném spise předhusitské české literatury *Regulae veteris et novi testamenti*,⁴¹ Hus sám ji převzal od Wiclifa téměř doslovně a vývody anglického svého učitele obsažené ve spisu *De civili dominio*⁴² opakuje ve spisku *De sufficientia legis Christi*, připravovaném pro koncil kostnický, i s kategorickým závěrem, že jest nezbytno, aby byl papež theologem.⁴³ Ano, přílišné studium „práv lidských“ pokládá Hus přímo za nebezpečné pro studenty a upřímně před ním varuje i ve svých slavných universitních přednáškách na kanonické epištoly.⁴⁴ Podobné místo bojující proti nadměrnému studiu práva je v kázání z postily zvané *Sermones de sanctis*, které bylo proneseno na den sv. Mikuláše (žel nelze určit, kterého roku).⁴⁵ Mimochodem řečeno je toto kázání velmi důležité i pro poznání Husových názorů na stát a právo. — I tady Hus přísně kárá kleriky, kteří se věnují přílišnému studiu práva římského i kanonického na úkor znalostí práva Kristova.⁴⁶

³⁹ Výklad na desatero, Erben I, str. 188—189.

⁴⁰ Kázání na paměť Karla IV., *Abiciamus opera tenebrarum*, Op. II, 37b (58a): „In tertio gradu, puta, qui scire volunt, ut scientiam vendant pro pecuniis et honoribus, forte sunt Juristae et Medici, sed differenter, quia Medici plus pro pecunia quam honore. Sed e contrario forsitan de Juristis.“

⁴¹ *Regulae veteris et novi testamenti*, vyd. Vlastimil Kybal, Inšpruk 1913, IV, *Tractatus de Abominacione in loco sancto*, distinkce LI, str. 235.

⁴² Vydala Wyclif Society jako II. díl velké edice „Wyclif's Latin Works“ ve čtyřech svazcích. První díl vydal Reginald Lane Poole v Londýně 1885, zbývající tři Johann Loserth v Londýně 1900—1904. Citované místo je v dílu I, str. 124.

⁴³ *De sufficientia legis Christi*, Op. I, 48a (60b): „Ex quo patet, quod necesse est quemlibet episcopum et praesertim Romanum Pontificem esse theologum.“

⁴⁴ Op. II, 109a (171a): „Ubi namque episcopi, praelati, praepositi, canonici et plurimi mundo divites et caeteri similes divinam student sapientiam? certe vereor dicere. Ipsi animadvertite, paucos quis reperit qui legis Domini studio cum obedientia jungeretur, sed humanis legibus studium adjiciunt nimium et obedientiam quantam possunt.“ — Citováno i u Novotného I, str. 122, pozn. 1.

⁴⁵ Viz F. M. Bartoš: *Literární činnost*, č. 5, str. 32.

⁴⁶ *Sermones de sanctis*, XLIX, str. 259: „...multi clerici et qui dicunt se esse magnos in ecclesia, plus delectantur tractare iura civilia atque canonica, quam ius Christi.“

Tento způsob kritiky přílišného „zprávníčtění“ církevního života byl blízký celé Husově generaci. O tom svědčí i dílko Husova advokáta M. Jana z Jesenice, mylně připisované od kostnických soudců Husovi — glosy k bulle papežské — v němž autor posměšně praví, že není pořádným papežem ten, kdo není theologem.⁴⁷

*

Jak jsme až dosud viděli, věnuje Hus ve svých spisech, universitních přednáškách i kázáních k lidu velmi bedlivou pozornost životu i působení právníků, studiu práv i praxi právní. Přece však nejdůkladněji si všímá soudnictví, ať už církevního nebo světského. Nelze se tomu diviti. Právě na soudech se mohla nejznatelněji projevovat třída feudálního práva; nespravedlnost feudální justice a její zneužívání v zájmu mocných proti utlačeným nejvíce bilo do očí.

Pro poznání charakteru tehdejšího soudnictví je v Husově díle zdroj až dosud velmi málo vyčerpaný. Víme, jak kriticky se Hus vyrovnával se systémem důkazů soudních, který ovládal proces kanonický i soudní řízení na soudě zemském,⁴⁸ víme, jak hluboce se musel vyrovnávat se soudnictvím v souvislosti s vlastní při a jak si vážil svého právního poradce doktora Jesenice. Ale čtená místa z jeho děl svědčí o tom, že se mohou stát jeho spisy přímo pramenem poznání právního života doby, že z nich můžeme získat plastický a pestrý obraz soudobého soudnictví. A co je závažnější, tento obraz bude takový, jaký nemůžeme získat studiem canonů, právních knih nebo deskových zápisů; bude takový, jaký se jeví očím utlačených tříd, jichž je mistr mluvčím. Současně pak se projeví i představa Husova, která ve skutečnosti vyjadřuje názory celého hnutí, jak by soudnictví mělo vypadati a jací by měli býti lidé, kteří na soudech zasedají. Ukáže se, že Hus, stejně jako nepopíral právníctví vůbec, nepopíral ani soudnictví a nežádal jeho odstranění; naopak přál si soudy dokonalejší a spravedlivější, než jaké dával tehdejší společenský řád, právě tak, jako si přál i právníky lepší a spravedlivější!

Dle Husa má soudce míti především nejvyšší předpoklady mravní. Aby mohl spravedlivě souditi, má býti u něho splněna čtverá podmínka. Především má míti moc, již by žádnému neubližil, podobnou moci boží; dále má míti čisté svědomí, za třetí má poznati skutečnou pravdu v rozepři, a konečně musí míti poctivou vůli spravedlivě rozhodovati. Ve všech čtyřech podmínkách je pak vlastnost soudcova přirovnávána vlastnostem božím.⁴⁹ Z toho je vidět,

⁴⁷ Documenta Magistri Joannis Hus, ed. František Palacký, Praha 1869, str. 470—471: „Sed ad suum fastum ampliandum: Sicut decretales epistolae pro fastu papae et cardinalium compilatae, illae glossantur et tenentur, et lex dei iacet in angulis, immo dicit papa, quod non sit theologus!“

⁴⁸ K tomu Kejř, Dvě studie, zejména str. 24—25 a 37—42.

⁴⁹ O svatokupectví, str. 151: „Protož sůdce, kterýž chce sůditi, aby neučinil pravdě násilé, má míti moc, již by nižádnému neukřivdil, podobně k moci boha otce. Druhé, má míti dobré svědomí, boje se boha synovsky, podobně k Kristovu člověčenství. Třetí, má míti poznání

jak vysoko staví Hus úřad soudcovský a jak dbá na to, aby lidé, kteří mají na soudech působiti, byli tohoto vysokého, čestného a zodpovědného úkolu hodni. Snad nejstarší známý Husův list psaný jeho přítelem, nám dnes neznámému, který nastupuje úřad soudcovský, obsahuje výhradně rady, jak si má v úřadě vésti.⁵⁰ S upřímnou vážností tu upozorňuje mladý ještě mistr, že soudce se má řídit dle příkladu nejvyššího soudce — Boha, že se nesmí dopouštěti nespravedlnosti proti chudým a dáti se svést k falešnému rozhodování ani přízni ani strachem. Kdyby soudce nechtěl ve svém úřadě brániti nespravedlnosti, bylo by lépe jej vůbec nepřijímati.⁵¹ I toto místo je ve shodě s názorem obecným v husitské publicistice: soudce se má raději vzdáti úřadu než by vědomě křivě rozhodl.⁵²

Spravedlivé soudnictví je zaručeno tehdy, když se soudcové řídí zákonem božím. K zákonu prý odkázal Kristus biskupy i farizeje, kteří ho obviňovali; jeho odsouzení se stalo proti zákonu božímu.⁵³ Proti tomuto zákonu Kristovu směřuje i nesprávné tvrzení doktorů, že papež je nejvyšším soudcem všech pří, neboť sám Kristus nechtěl souditi některé případy, nepovažuje se k tomu za povolána.⁵⁴ Soudce, který soudí proti pravidlům Písma, je následovníkem Piláta v hříchu.

Husovi je vlastní zdůrazňování spravedlivého soudnictví, které má spíše dbáti na trestání vin spáchaných proti Bohu než proti lidem.⁵⁵ Dokonce neváhá tvrdit, že hájení spravedlnosti je přímo příkazem zákona božího a nikdo mu nesmí bránit, ani císař, ani papež.⁵⁶ Soudnictví, jaké Hus požaduje, nemá hleděti na osobu, nýbrž má rozhodovati toliko podle spravedlnosti, jak to je vyjádřeno již veršem evangelia Janova, jehož autor přímo užívá v Obraně

pravdy, podobně k moudrosti syna Boha. A čtvrté, má míti čistou vůli dobrotivou, podobně k vůli ducha svatého. A když ty čtyři věci bude míti, tehdy bude moci právě souditi.“

⁵⁰ Novotný: Kor., č. 1, str. 1—2.

⁵¹ „Melius enim tibi foret non acceptare officium, quam illud suscipere et non irripere per illud iniquitatem.“

⁵² Srv. Jesenicovu questii *Utrum iudex sciens testes false deponere et accusatum esse innocentem debet ipsum condemnare*, kterou vydal Kejř v příloze citované práce, kde je takové místo na str. 64. Hus, ve Výkladu desatera (Erben I, 188—189) nabádá soudce, aby za žádných okolností neustupoval od pravdy ani před hrozbou trestem.

⁵³ De ecclesia, kap. 16; Op. I, 228a (284b).

⁵⁴ Tamtéž dále 228b (284b).

⁵⁵ List Lounským asi z roku 1410 (Novotný: Kor. č. 16, str. 55) praví: „Studete magis iniuriam, que fit deo, quam que vobis, vindicare. In quo proch dolor tutus mundus errat, quod mortales magis suam iniuriam, quam dei, vindicare cupiunt.“ — K tomu srv. Kybal II, str. 416. — Jiné místo, kde Hus horlí proti bedlivějšímu zachovávaní nálezků lidských než božích přikázání je ve Výkladu na desatero (Erben I, str. 149): „A jistě v té židovské kapitole jest mnoho nynějších kněží, ... jenž váží své nálezky více než božie přikázání; jako zvláště jsú práv uředníci, biskupové, mistři, zákonníci, jenž chtějí, aby jich nálezkové byli pilněji zachováni, než božie přikázání.“ — Podobně i ve spisu De ecclesia, Op. I, 240a (299b): „Et plus puniunt pro excessu suarum traditionum, quam blasphemantes in precipuam fidem Christi.“

⁵⁶ Contra octo doctores, Op. I, 299b (376a): „Et huic etiam sententiæ acquiescunt multi Juristae et Legistae, qui sententiant, quod generaliter justa et rationabilis causa semper excipitur, et defensio legitima, non solum coram Legato vel Delegato, sed etiam coram Papa cuilibet reservatur, cum justitia et eius defensio est de lege Dei, quam nec Papa nec Imperator debet tollere, vel quomodolibet impedire.“

článků Wiclifových.⁵⁷ Toto kritérium se vztahuje nejen na soudnictví; dokonce i „soud kněžský“, totiž rozhřešení, které udílí kněz hříšníkům, se jím má řídit. Podle Husova učení přihlédne prý Bůh k životu hříšníka a k jeho lítosti, ne však k soudu kněží.⁵⁸ Soud svědomí dovoluje i podřízeným, aby soudili skutky svých představených, a laikům, aby soudili kleriky.⁵⁹ To je ostatně stará a mnohokrát opakovaná Husova these, že poslouchati svých nadřízených je dovoleno jen ve věcech dovolených, a že jest přímo povinností křesťana kritizovati nadřízené i trestati je pro věci nedovolené. I když není na tomto místě možno zabývat se hlouběji tímto učením, přece jen i v naší souvislosti nesporně vyniká převratnost jeho a bojovné zamíření proti vládnoucím třídám.

Pro soudce, kteří neodpovídají vysokým požadavkům Husovým, kteří se dopouštějí při vynášení rozsudků nesprávností, užívá Hus přiléhavého výrazu „iudices temerarii“, jejich soud je „iudicium temerarium“. V širokém výkladu pak mistr ukazuje, jak takoví soudci hřeší proti Bohu, jak se svým rozsudkem protiví vůli boží a jak je jejich soud rouháním.⁶⁰ I v této souvislosti možno připomenouti, jak princip plného respektování svrchované vůle boží, princip bible a odmítání tradice je ve skutečnosti zbraní protifeudální ideologie a jeho pomocí jsou formovány šiky lidových mas k nástupu revolučnímu. Zapadá tudíž i posuzování soudnictví pod tímto zorným úhlem dokonale do celého učení Husova, naplněného a syceného již bezprostředně duchem lidového odporu proti vládě feudálů duchovních i světských.

Hus se zmiňuje o soudnictví při nejrůznějších příležitostech. Vykládaje desatero a rozebíraje způsoby, jimiž je porušováno třetí přikázání o svěcení nedělí, ukázal, že se tak děje i výkonem soudnictví v neděli,⁶¹ které smí se stát jen v případě zcela nevyhnutelném, v případě nouze.⁶² Ve svém slavném odvolání ze soudu papežova na soud Kristův ukázal Hus, jak chybně si vedli jeho soudci, kteří jej odsoudili proti pravidlům právním i proti zákonu Kristovu, který je jediný směrodatný.⁶³ Z jeho řádek zaznívá opravdová trpkost, pramenící z pocitu utrpěné křivdy; křivdy učiněné nejen jeho vlastní osobě, nýbrž spravedlnosti vůbec.

Avšak nejtvrději dopadají na feudální justici Husovy odsudky obsažené v nedělní postile, jednom z největších a nejrozsáhlejších projevů jeho kaza-

⁵⁷ Defensio articulorum Wiclif, Op. I, 125b (156a): „Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi audierit ab ipso prius et cognoverit, quid faciat. Docuit hoc etiam ipse Salvator noster, ibidem dicens: Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.“ (Jan 7, 24).

⁵⁸ O šesti bludích, Erben III, str. 219: „...před bohem ne súd kněžský, ale hříšný život se hledá (t. bůh hledí ne k súdu kněžskému, ale k životu hříšníkům, že želejí-li tehdy odpustí, neželejí-li, tehdy neodpustí)...

⁵⁹ De ecclesia, Op. I, 240a (299b): „Et patet, quomodo debent subditi de mandatis et operibus Praepositorum rationabiliter iudicare...“

⁶⁰ Obšírný výklad o tom ve spise Super IV. Sententiarum, IV, Dis. XV, str. 619—620.

⁶¹ Expositio decalogi, vydal Václav Flajšhans, Praha 1903, str. 16: „...illud preceptum homines quadrupliciter transgrediuntur: ...quarto actum iudiciarium exercendo, quia in iure prohibitum est illa die fieri strepitus iudiciarios.“

⁶² Tamtéž: „In talibus excusat necessitas, que non habet legem.“

telského i spisovatelského umění. Kázání této postily se zabývají často soudy a soudci. To je velmi závažná skutečnost, neboť tu jde o české dílo, nestojící svým významem nikterak za velkým českým Výkladem, které bylo přednášeno shromážděnému lidu s kazatelny. V něm bylo jen mistrovskou kazatelovou formulací a jeho strhující výmluvností shrnováno vše, co cítili jeho prostí posluchači. S jakou asi dychtivostí naslouchal shromážděný lid, tolikráte pronásledovaný soudy, jež byly v rukou mocných, Husova slova o tom, že soudci nemají souditi bez viny a bez milosrdenství.⁶⁴ Každému ze shromážděných zněla z upřímného přesvědčení i věta obsahující trpkou výtku nejmnocnějším pánům, papeži i králi, že nedbají na prosby nejchudších o spravedlnost, že tvrdě postupují proti nejubožejším.⁶⁵ Je to jistě vážné obvinění soudů, především církevních, pro které má přece býti povinnost chrániti soudně právě „*personas miserabiles*“ samozřejmou. — I krutost soudů zaráží kazatele, který se nad ní rozhorluje a ukazuje správnou cestu, kterou by měli páni i preláti vésti své poddané. Účinnější by bylo vážné a rozumné napomenutí, než nesmyslná krutost, kterou páni proti poddaným uplatňují.⁶⁶

*

Husovo dílo není jen souborem spisů universitního učenice, který píše své knihy pro úzkou a v podstatě od lidu oddělenou vrstvu latinských vzdělavců, jak to můžeme v jeho době na tolika příkladech pozorovati. Naopak, většina prací je právě výrazem přesvědčení širokých mas snad v takové míře, jako tomu nebylo nikdy před ním. Mohl jsem v předchozích odstavcích ukázati, jak blízce odpovídají mistrova kázání náladě jeho prostého posluchačstva, když kritikuje současné soudy a vyslovuje požadavky, jak by měly vypadat. Ale jeho slova, vedená velikými schopnostmi učenice světového rozhledu, vyjadřují i v jiných úvahách o současném právníctví a zejména soudnictví bolestnou každodenní zkušenost těch, kdo se se soudy setkávají. Je to na těch místech spisů a kázání, kde se již nekritisuje jen systém tehdejšího platného řádu v jeho politické podstatě, kde se ukažuje na konkrétní způsoby zneužívání práva a soudů se strany vládnoucích.

Soudy dávají všem, kdož na nich zasedají a vynášejí rozsudky, velmi mnoho

⁶³ Novotný: Kor. č. 46, str. 132—133.

⁶⁴ Erben II, str. 270—271: „A že k milosrdenství přísluší pravý soud, protož ihned zapovídá spasitel všetečné souzení, jímž lidé soudí zle bližního, a díe takto: „Neroďte súditi, aby nebyli súzeni. ...Tu mají soudci ucho přiložiti; aby bez viny nesoudili a také aby milosrdné soudili. Také máme všichni pilni býti, abychom nic křivě nesoudili.“ — Srv. Kybal II, str. 475.

⁶⁵ Erben II, str. 84: „...nynieť by papež, arcibiskup a všelikaký prelát neb král nestál tak k volání jednoho slepého žebráka, aby se nad ním smíloval, pravdu volajícímu učinil! Nebť díe Isaiáš v 1 k. (Is. 1, 23): Sirotků nesúdie a pře vdovy nevchodí k nim.“ — Srv. Kybal II, str. 459, pozn. 3.

⁶⁶ Erben II, str. 280: „(Kristus) ...učí pány i preláty, aby raději pokornou prosbu a napomenutím své poddané v poslušenství vedli, než ukřutností, neb díe Seneka pohan, že ušlechtilá jest mysl člověka; lehčeji se dá vésti než táhnouti. Protož moudří nejprve pěkně prosí a napomínají, ale blázniví ukřutně přikazují...“

možností, jak svého úřadu vědomě, ba záměrně zneužívati, buď k vlastnímu obohacování nebo k snadnému odstraňování osob nepohodlných. Husova slova tu znějí zvláště trpce a stávají se v těchto odstavcích velmi důležitým pramenem pro poznání praxe soudní, jak se jeví právě těm, proti nimž soudy nejprísněji zakročují, — poddaným.

Kazatel obviňuje soudce, že pravda nenalézá u nich místa, oni prý se snaží daleko pilněji pravdu udusiti, křivě soudí a vinníky netrestají.⁶⁷ Ale za to jindy odsuzují na těžké tresty peněžité či dokonce i na smrt lidi prosté, kteří neúmyslným slovem se nevědomky dotkli nějak svého pána. Tu má soudce pozorně rozlišovati, zda jde o neopatrný výrok, pronesený jen z prosté mysli, či skutečně o úmyslnou urážku, a dle toho vyřknouti svůj náleze.⁶⁸ Na tomto tvrzení je vidět, jak Hus dbá na subjektivní stránku trestného činu; ne pouhý vnější projev, nýbrž skutečná vina má býti stíhána soudem! — Ostatně majetkový prospěch je často určující pro soudce vynášejícího odsuzující náleze, ne snaha nalézt spravedlnost. Hus se důrazně zastává chudých dlužníků, kteří jsou nelitostně stíháni svými bohatými věřiteli ať duchovními, pány světskými či měšťany.⁶⁹ Ano, náš revoluční myslitel neváhá ukázat ani na případy, kdy pod rouškou předstírané spravedlnosti (praví přímo: „...sub specie simulate iusticie et equitatis...“) zneužívají soudcové a advokáti svých úřadů jen k vlastnímu obohacování.⁷⁰

Bolestně se takováto praxe soudů projevuje zejména v nejtěžších případech, ve věcech hrdelních. Hus stojí v příkrém odporu proti tehdy běžnému obyčeji, přeměně trestu hrdelního na trest peněžitý. Soudce nemá za peníze propustiti vraha;⁷¹ ano odstupňování pokut za osoby různého stavu je vůbec v rozporu se zákonem božím, který hodnotí ne podle stavu, nýbrž podle spravedlnosti

⁶⁷ Erben II, str. 80: „...v domiech kniežetských tiši jsú v posměch, a u súdci pravda nalézá pomoc jako Kristus u Piláta! A to pohřiechu od kněží pochodí, že oni sami jim zlý příklad dávají, křivě súdiece jich netreskci, ani jim káží, ani rady dávají, kterak by právě súdili ale brž naučie, kterak by pravdu udusili.“

⁶⁸ Traktát o odúmrtech psaný neznámému bliže vladykovi, Novotný: Kor, č. 9, str. 25—26: „Také napominám tě, aby, když súdiš, peněz řečí nehonil, jakož mnozí činie, že sprostná nebožátka pro jedno slovo z sprostnosti řečené, odsuzují o penieze a někdy i o hrdlo. Ale tu jest znamenati, že jiné jest, když z neopatrnosti bez zlosti člověk promluví, a jiné, když ze zlosti ku pohanění pána nebo súdcih. A to má múdry súdce dobrotivě roztíkati, bez přehli-vosti...“ K tomu srv. Josef Macék: Tábor v husitském revolučním hnutí, str. 136.

⁶⁹ Výklad modlitby Páně, Erben I, str. 338—339: „...knězie súdiece se a pohoniece se pro obroky, a pohoniec svých osadných z desátkov a z jiných věcí tím úmyslem, jedné aby měli, nejsú z hřiechu vymluveňi... Také bohatí světští jsú v jich hanebném zákoně, jenž nuzným neodpúštie úroče, a nuzie je a hrdlují; a měšténé, jenž chudé dlužníky mučie, a vědúce, že nemají čím zaplatiti...“

⁷⁰ Exposicio decalogi, str. 38: „Circa tercium modum s. sub specie simulate iusticie et equitatis primo offendunt illi, qui iusticiam vendunt, ut mali iudices et advocati, qui quamvis iusticiam faciunt, tamen non nisi pro temporalibus lucris vel favoribus...“ Avšak i pokračování tohoto místa je poučné: „...secundo, qui iusticiam ex odio vel alia corruptela munerum dampnant; tercio, qui iniqua consilia et statuta faciunt pro communitate defraudanda; quarto, qui nova iura contra statuta sancte matris ecclesie adinveniunt.“

⁷¹ Traktát o odúmrtech, Novotný, Kor. č. 9, str. 26: „...pakli by zabil ze zlosti, peněz nemá pán bráti, aby mordéfe propustil.“

hříšníka.⁷² Přímo směšné jest ukládati jako pokání vrahovi pouť do Cách nebo do Říma.⁷³

Soudce se nemá báti odsouditi vinníka tam, kde se tak stane podle práva. Kdyby však odsouzení na smrt se stalo ne pro výkon spravedlnosti a pro blaho státu, nýbrž z touhy po proliti krve, je takový rozsudek vraždou.⁷⁴ I z tohoto tvrzení vidíme, že Hus zná dobře časté asi případy, které lze označiti názvem „justiční vražda“. Ale on si je vědom i jiného způsobu, jak lze na soudu snadno usvědčiti a odstraniti osoby nepohodlné. Je to falešné svědectví, na jehož základě lze dosáhnouti odsuzujícího nálezů. Víme odjinud, jak se Hus snažil ve svých spisech ukázat na nespravedlnost důkazního systému platného v právu kanonickém, kdy bylo možno na základě falešných svědeckých výpovědí odsouditi i osoby nevinné.⁷⁵ Jestliže ve spise „O svatokupectví“ ukazuje i na skutečné záměrné přivádění křivých svědků na soudy,⁷⁶ nelze ho jistě obviňovati z demagogické lži, neboť jeho pravdomluvnost a politická obezřelost je více než známa; naopak takové tvrzení má spíše podklad v jeho dobrých vědomostech o skutečných případech a je cenným příspěvkem pro poznání zákulisní činnosti feudální justice.

Chápeme pak snadno, proč k tomuto soudnictví, které aplikovalo zákony lidmi vytvořené, hledal Hus protiváhu v zákonu božím, který dle jeho víry byl jediný skutečně spravedlivý. Sahá proto k citátu ze sv. Bernarda, který napomíná papeže, aby hleděl k zákonu Páně, ne k zákonu Justinianovu!⁷⁷ Připomeňme si, jakým významným vyzbrojením církve při tvorbě jejího juristicko-hierarchického systému byla recepce římského práva — a hned se nám jasně ukáže důvod, proč k tomuto citátu Hus opětovně tak účinně sáhl a zdůraznil protivu mezi zákonem božím a zákonem římského císaře!

*

⁷² Postila, Erben II, str. 283—4.

⁷³ Postila, l. c.: „Také neviem, kde sú se naučili súdci, dávati pokanie vražedníkovi, aby šel nebo jiného najal do Říma a do Cách za toho, jehož jest nevinné zamordoval.“

⁷⁴ *Expositio decalogi*, str. 21: „...homicidium corporale, quod fit manu vel facto, committitur quatuor modis. Primo iusticia dictante, ut cum iudex reum dampnat et minister iuducis occidit. Sed tale non est peccatum in se, sed potest esse in circumstantia; ut si iudex mandat aut minister exequitur non ex amore iusticie et pro conservacione rei publice, sed livore vindicte aut delectacione fundendi humanum sanguinem aut pro aliquo questu preponderancius et iuris ordine non servato. Talis peccat mortaliter, quia opus iustum iniuste operatur. Si autem amore iusticie et pro conservacione rei publice iuris ordine debite servato hoc faciat, non peccat, ymmo meretur.“

⁷⁵ Srv. Kejř: Dvě studie, str. 41.

⁷⁶ O svatokupectví, str. 150: „...kterak tedy nad svatokupci bude kto moci mstiti, ani sami jsú súdce a oni mají moc, že koho chtí, toho súdí, a provedúce svědky falešné, i žalárují, klnú, mučí a druhdy pálé...“

⁷⁷ *Super canonicas*, Op. II, 109a (171a): „Et hinc Beatus Bernhardus motus spiritu Domini, videns qualiter Papa Eugenius cum suis complicitibus non legi Domini, sed Justiniani, non ut plures lucrificaret Christo, sed ut lucra avaritiæ cumulet, quotidie laborabat, scribit ad eundem dicens: Et quidem quotidie perstrepat in palatio leges, sed Justiniani, non Domini. Jus tene etiam istud: Tu videris. Nam certe lex Domini immaculata convertens animas. Hæc autem non tam leges, quam lites sunt et cavillationes, subvertentes iudicium.“ — Podobná místa jsou i v kázání synodálním z 18. října 1407. *State suscincti*, Op. II, 35a (54a); 35b (54b). K tomu Henner: u. d., str. 20.

Pokusil jsem se vybrati z děl Husových typické jeho názory na stav právnický, studium práva a soudnictví. I když by bylo možno příklady v této stručné studii uvedené ještě daleko rozmnožit, přece jen dávají dostatečný obraz, co Hus o právnictví své doby soudil a jak je kritisoval. Nepochybným závěrem je pak poznání, že i při své kritice stavu právnického a veškerého života právnického je representantem protifeudálního hnutí lidového, hlasatelem revoluční ideologie a mluvčím lidových mas, jejichž přesvědčení svým dokonalým uměním kazatelským i spisovatelským vyjadřoval. Jeho odsouzení převážné většiny právníků i nespravedlností páchaných soudy na bezbranných ukazuje příznačně odpor lidu proti všem, kdož v jejich očích ztělesňují vládnoucí feudální řád, i touhu po skutečně lepším a spravedlivějším právu, než jaké mohla dávat tehdy panující hierarchie církevní a panstvo světské.

ЯН ГУС О ЮСТИЦИИ

Иржи Кейрж

Ян Гус, выдающийся критик феодального строя, в своих произведениях касался всех важных общественных и политических явлений и, конечно, уделял достаточно внимания и вопросам права. Он прекрасно видел, как юристы — за исключением прогрессивных гуситских ученых — служат господствующей церкви и феодалам и злоупотребляют своими знаниями, в первую очередь в целях собственного обогащения. Гус при оценке явления политической жизни в качестве критерия обычно пользуется «законом божьим», который, однако, часто нарушается юристами, толкующими «законы человеческие». Поэтому Гус не колеблется в своей критике применять в отношении юристов эпитеты, часто унижающими их сословие и их знания.

Зная хорошо деятельность современной ему церкви, где многие должности в ущерб богословам захватываются юристами, Гус предостерегает от слишком большого увлечения изучением «прав светских», так как именно их знание дает возможность злоупотреблять правом в ущерб верующим. Он подвергает строгой критике суд своего времени, так как знает (и по собственному опыту), как церковь и феодалы злоупотребляют отправлением правосудия по отношению к своим вассалам. В своих критических произведениях, занимающихся вопросом суда и судей, Гус прекрасно выражал взгляды своих простых слушателей, которые видели в феодальной юстиции оружие господствующей церкви и светских феодалов. Однако Гус не требовал устранения суда. Он только показывал, каков он должен быть для того, чтобы действительно служить справедливости.

И в своей критике феодальных юристов и, в особенности, феодального отправления правосудия Гус является как и при решении других проблем, которые привлекали его внимание, ярким представителем и идеологом зарождающегося антифеодального революционного гуситского движения.

MAGISTER JOHANN HUS ÜBER DIE JURISPRUDENZ

Jiří Kejř

Magister Johann Hus, ein hervorragender Kritiker des Feudalismus, widmete in seinem Werke allen wichtigen gesellschaftlichen und politischen Erscheinungen große Aufmerksamkeit. Demzufolge befaßte er sich auch gründlich mit dem Juristenstande. Hus war sich dessen bewußt, daß die Juristen — bis auf wenige Ausnahmen der fortschrittlichen hussitischen Meister — der herrschenden Kirche und den Feudalen dienen und ihre Kenntnisse in erster Reihe zur eigenen Bereicherung mißbrauchen. Das übliche Kriterium des Johann Hus bei der Beurteilung des politischen Lebens ist „Gottes Gesetz“, welches die Juristen, die „menschliche Gesetze“ auslegen und gebrauchen, sehr oft verletzen. Meister Hus zögert deshalb nicht, die Juristen mit Namen zu belegen, welche ihrem Stande und ihrem Wissen Abbruch tun.

Hus kannte vollkommen die Praxis der Kirche, in der wichtige Positionen zum Schaden der Theologen von Juristen besetzt wurden, und deshalb warnt er vor dem übermäßigen Studium „des weltlichen Rechtes“, weil eben diese Kenntnisse den Mißbrauch des Rechtes zum Schaden der Gläubiger ermöglichen.

Magister Hus unterwirft auch das damalige Gerichtswesen einer scharfen Kritik, da er aus eigener Erfahrung erkannte, wie die Kirche und die Feudalen die Gerichte gegen ihre Untergebenen mißbrauchen. In seiner Kritik der Gerichte und der Richter erklärte Hus sehr gut die Gefühle seiner Hörer, welche die feudale Justiz als eine Waffe in den Händen der herrschenden Kirche und der weltlichen Feudalen selbst fühlten. Er verlangte aber nicht die Abschaffung der Gerichte überhaupt, sondern zeigte, wie diese organisiert sein müßten, um der wahren Gerechtigkeit dienen zu können.

Auch in seinen Kritiken des Feudalen Juristentums und besonders ihrer Gerichtsbarkeit, ist Meister Hus, wie in anderen ihn beschäftigenden Fragen, ein ausgesprochener Vorkämpfer und Ideologe der entstehenden antifeudalen revolutionären hussitischen Bewegung.